

УДК: 338.242

І.П. Кінаш

ЗНАННЯ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В умовах побудови інформаційного суспільства знання швидко старіють. В статті досліджено особливості управління знаннями через єдність освіти, науки та інноваційного розвитку підприємств.

The knowledge is quickly grown old in terms of building the information society. The article explores the peculiarities of knowledge management through the unity of education, science and innovative development of enterprises.

Ключові слова: знання, освітні заклади, вища освіта, післявузівська освіта, наукові кадри, фінансування наукової діяльності, інноваційність.

Трансформація сучасного суспільства пов'язана з переходом найбільш розвинутих країн до економіки знань. Фундаментом цієї економіки є невідчутна на дотик цінність, яка реалізується в нематеріальних активах, основою яких є знання.

Знання стають основою потреб людини і змінюють зміст людини. Люди вивільняються від монотонної праці і переміщуються в сферу виробництва знань, інформації, послуг. Праця набуває все більш інтелектуального і творчого характеру. Інноваційність в якості важливої риси нової економіки проявляється, перш за все, в здатності трансформувати знання в створення нових продуктів, процесів, послуг. Президент України зазначив, що держава Україна зможе успішно конкурувати в сучасному світі за умови, якщо впритул займеться індустрією знань – сучасними технологіями виробництва, накопиченням і реалізацією здобутків науки [6].

Останнім часом проводяться дослідження, які стосуються теоретико-методологічних аспектів формування і використання знань, управління навчальним закладом в умовах інноваційної економіки, стосовно інноваційної моделі розвитку освіти з використанням дистанційної форми навчання в контексті Болонської декларації. Цими проблемами займаються такі вчені, як Н. Мамонтова, О. Грішнова [3], В. Куценко, Я. Остафійчук [2], Т. Жорняк [1], А. Олійник [5] та інші.

Метою статті є з'ясування нової ролі вищої та післявузівської освіти в економіці держави через розгляд закономірностей розвитку цієї сфери. Досліджено залежність якості освіти через єдність її з наукою та інноваційним розвитком підприємств.

Знання – це здатність застосовувати інформацію до конкретного виду діяльності. За цих умов особливо велике значення має вища освіта. Адже техніка, що бере активну участь у створенні благ, є такою лише завдяки наявності та використанню технологічних знань. Лише досвідчена кваліфікована робоча сила здатна управляти високотехнологічним процесом. Знання потрібні для створення багатства суспільства.

Нині в Україні функціонує 350 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації (рис. 1). Даний показник практично незмінний з 2006/07 навчального року. Проте, впродовж досліджуваного періоду спостерігаємо зменшення кількості ВНЗ I-II рівнів акредитації. Так, якщо 2000/2001 н.р. функціонувало 664 таких заклади, то нині функціонує 551.

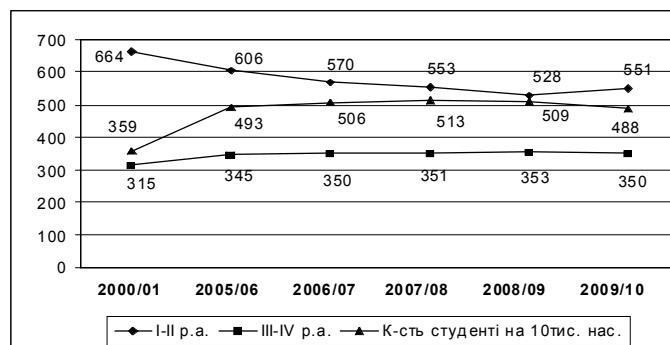

Рис.1 Динаміка мережі ВНЗ I-IV р. а. за рівнями акредитації та чисельністю студентів у розрахунку на 10 тис. населення [7]

Матеріали досліджень вказують на те, що спостерігається тенденція зменшення мережі вищих навчальних закладів як державної, так і приватної форми власності. Як видно, в Україні до 2007/08 н. р. спостерігалось динамічне зростання кількості студентів на 10 тис. населення. А з 2008/09 н. р. – зменшення цього показника по ВНЗ усіх форм власності.

Нині важливим є підвищення якості вищої освіти. Цьому сприяє єдність вищої освіти та науки. Слід підкреслити, що фінансування наукових видів діяльності у ВНЗ є недостатніми – менше як 9% від загальних витрат на науку. Обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт за рахунок держбюджету у 2009 р. в Україні становив 3,4 млрд. грн. (рис. 2)

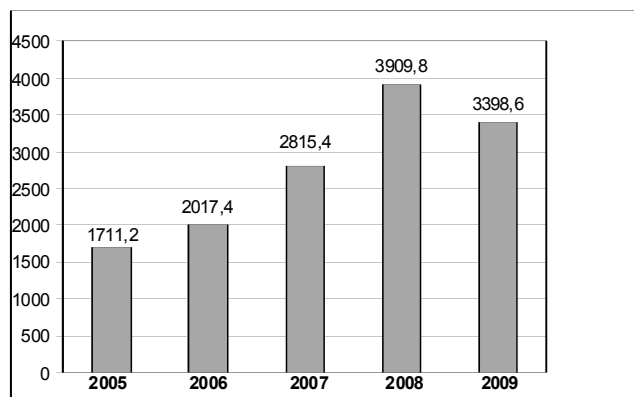

Рис. 2 Динаміка видатків із Держбюджету на науково-технічну діяльність, млн. грн. [7]

За даними досліджень, ефективне використання науково-технічного потенціалу можливе при досягненні співвідношення виділених коштів на фундаментальні науки, прикладні дослідження та науково-технічні розробки. У 2009 р. в Україні це співвідношення становило 25:19:55 (відповідно: 1916,6; 1412,0; 4215,9 млн. грн.) [4].

Сучасна система вищої освіти України адаптується до вимог Болонської декларації. Згідно з її вимогами у кожному вищому навчальному закладі впроваджуються нові форми навчання, зокрема кредитно-модульна система організації навчання та кредитно-рейтингова система оцінювання знань студентів.

Модульна технологія навчання спонукає студента до активності. Ця модель навчання зумовлює зміну позицій студента та викладача, підвищує відповідальність студента за якість знань. Викладач має не лише застосовувати сучасні інформаційні технології навчання, а й уміло використовувати ресурс студента для підвищення якості знань, формувати в нього (студента) мотивацію до творчої самореалізації, спонукати його до творчості.

Як свідчить світовий досвід, університети є головною ланкою між новими знаннями та їх конкретним використанням на практиці. Такий підхід сприяє підвищенню рівня професійної освіти через інтеграцію освіти і науки. З їх інтеграцією відбувається поворот економіки до інновацій. Такі освітньо-наукові центри існують у багатьох країнах. Скажімо, у Росії такі центри отримуватимуть відповідний статус на конкурсній основі. При цьому категорія присвоюватиметься не навечно, а на 10 років, що дозволить привнести у вищу школу дух змагання, конкуренції.

Сьогодні й в Україні формуються дослідницькі університети. Як свідчить досвід розвинутих країн, вони забезпечують реалізацію інноваційної політики, якщо такі навчальні заклади обладнані сучасною технікою, що забезпечує впровадження новітніх технологій у викладацькій діяльності. Поліпшенню цієї ситуації сприяє реалізація Державної цільової науково-технічної та соціальної програми «Наука в університеті на 2008–2012 роки». Національні дослідницькі університети повинні мати власні освітні стандарти за однієї умови, що вони випереджають існуючі. Водночас такі вищі навчальні заклади сприятимуть не лише підвищенню якості підготовки кадрів, інтеграції освіти та науки, зростанню ефективності економіки, але й активізації ринкових трансформацій.

Як відомо, важливим напрямом сучасної державної політики у сфері науки й технологій є інтеграція вищої та післявузівської освіти, науки та наукоємного виробництва з метою пріоритетного розвитку наукових досліджень, інноваційних розробок, орієнтованих на становлення економіки суспільства, що базуються на знаннях. У зв'язку з цим, першочерговими завданнями, на розв'язання яких має спрямовуватися спільна діяльність вищої школи, аспірантури і докторантури, академічної та галузевої наук, стають ті, що пов'язані з відтворенням кадрів.

Інституціональними формами підготовки висококваліфікованих кадрів вищої кваліфікації є аспірантура (ад'юнктура) і докторантура, створені на базі науково-дослідних інститутів і вищих навчальних закладів. Аспірантура і докторантура – це основа відтворення та нарощення інтелектуального потенціалу, наукової еліти.

Обсяги і профілі підготовки кадрів в аспірантурі і докторантурі значною мірою залежать від галузевої спеціалізації економіки, розвитку вищої освіти. Адже вища освіта, з одного боку, є базою для поповнення аспірантури і докторантури, а з іншого – саме діяльність останніх спрямована на укомплектування вищих навчальних закладів висококваліфікованими кадрами – кандидатами і докторами наук.

Нині в Україні налічується 81,2 тис. кандидатів і 13,9 тис. докторів наук. Їх підготовку забезпечують 525 навчальних і наукових закладів, що мають аспірантуру, і 256 – докторантуру, і ці цифри швидко зростають. Якість підготовки науковців в аспірантурі та докторантурі є недостатньою. Це підтверджує показник випуску наукових кадрів із захистом дисертації. У 2009 році по закінченню аспірантури захистилось тільки 26,9% випускників [4].

Звичайно, це дуже низькі відсотки тих, хто успішно закінчує аспірантуру й докторантуру. Це певною мірою пояснюється, насамперед, тим, що значна частина молоді, яка приходить, скажімо, в аспірантуру, має слабку мотивацію до наукової праці. Крім того, негативно впливають на роботу аспірантури й докторантури такі чинники, як: падіння престижу науково-педагогічної діяльності; низький рівень оплати праці педагога й науковця; обмеження можливості знайти роботу, близьку до теми дисертаційного дослідження; бажання виграти час, звільнившись від служби у війську. Адже група осіб, зарахованих до аспірантури у віці до 25 років, становить 75% від загальної чисельності.

В умовах наукоємної економіки аспірантура і докторантура мають активно взаємодіяти із суспільством. Такий підхід дозволить урахувати його потреби, здійснюючи підготовку наукових кадрів відповідно до потреб. Проте, на жаль, цього не спостерігається. Підтвердженням останнього є низький рівень інновацій, що впроваджується у виробництво (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка впровадження прогресивних технологічних процесів
та освоєння виробництва нових видів продукції у промисловості [4]**

Показники	1995	2005	2006	2007	2008	2009	2009 до 1995,%
Упроваджено нових прогресивних технологічних процесів	2936	1808	1145	1419	1647	1893	64,5
У т.ч маловідходних, безвідходних і ресурсозберігаючих	1044	690	424	634	680	753	72
Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	14472	3152	408	2526	446	2685	19
З них нових видів техніки	1000	657	786	881	758	641	64

Таким чином, вища та післявузівська освіта повинна забезпечити випуск фахівців, які б відповідали вимогам суспільства і змогли б у своїй професійній діяльності, спираючись на останні досягнення науки і практики, впливати на реалізацію завдань інноваційного розвитку підприємств.

До того ж, знання є основою інтелектуального капіталу суспільства. Оскільки у вищих навчальних закладах відбувається концентрація інтелектуального потенціалу, то саме від їх діяльності залежатиме обсяг та якість інтелектуального капіталу. Серед шляхів підвищення якості освіти в цілому слід виділити нерозривну єдність освіти, науки, інноваційного розвитку та підготовки фахівців, здатних здійснити поступальний економічний розвиток країни. За таких умов у кожному вищому навчальному закладі необхідно створити передумови для поєднання освітнього процесу і наукової діяльності; для постійного підвищення освітнього професійного і кваліфікаційного рівня працюючих, для безперервної освіти. Такий підхід забезпечить не лише підвищення якості підготовки кадрів, але й сприятиме інноваційному розвитку як у навчальному закладі, так і в економіці в цілому.

Для України сьогодні важливими є розробка і реалізація моделі інноваційного соціально-економічного розвитку, в основі якої слід виділити інтенсифікацію діяльності у ВНЗ та розширення системи підготовки фахівців у сфері управління інноваціями. Такий підхід сприятиме формуванню засад для створення суспільства, заснованого на інноваційних знаннях.

1. Жорняк Т.С. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посібник. — Донецьк: ДонУЕП, 2009. — 72 с.
2. Куценко В.І. Трансформація соціальної сфери України: регіональні аспекти/ В.І. Куценко, Я.В. Остафійчук. — К.: Оріяни, 2005. — 400 с.
3. Мамонтова Н. Тенденції та особливості формування і використання інтелектуального капіталу в Україні /Н. Мамонтова//Економіка України. — 2010. — №8. — С. 30–35.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. — К.: Державний комітет статистики України, 2010. — 360 с.
5. Олійник А. Поняття й реальність процесу інноваційного розвитку освіти в Україні у контексті Болонських декларацій/А. Олійник//Вища освіта України. — 2007. — №1. — С. 42–49.
6. Урядовий кур'єр. — 2010. — 26 лютого.
7. <http://www.ukrstat.gov.ua>.